

tiä ole olemassakaan. Tällaisista voi mainita esimerkkinä oikeusoppineiden ryhmiä kuvaavat termit, jotka on (s. 154) rinnastettu harhaanjohtavalla tavalla.

Keskiajan oikeushistoriaa on kokonaisuudessaan onnistunut yleisesitys aiheesta, josta ei aiemmin ole kirjoitettu suomeksi kovinkaan paljon. Se on tässä merkityksessä uraauurtava työ, joka avaa polunpään tuleville keskiajan oikeushistoriaan liittyville teoksille. Oikeushistorian yhteyteen kuuluu eitämättä myös kanoninen oikeus, jolla on ollut suuri merkitys myös Suomessa keskiajalla ja sen jälkeen. Jotkut kanonisen oikeuden luomat käytännöt, esimerkiksi avioliittoon kuuluttaminen, ovat voimassa yhä 2000-luvun toiselle vuosikymmenelle siirryttäessä. *Keskiajan oikeushistoria* -teos osoittaa selkeästi, että kanonisen oikeuden tutkiminen ja siitä yleisesityksen kirjoittaminen ei ole vain menneisyyden muistelu vaan elävän elämän tarkastelua.

JYRKI KNUUTILA
DOS. HELSINKI

BRIAN SCHULTZ
**Conquering the World:
The War Scroll (1QM)
Reconsidered. Leiden &
Boston: Brill 2009. 456 s.**

Qumranista 1940-luvulta löydetty Sotakäärö (1QM) herätti pian löytymisensä jälkeen tutkijoiden kiinnostuksen. Sittemmin mielenkiinto on ollut yllättävän laimeaa: Philip R. Daviesin 1970-luvulla julkaiseman Sotakäärön kokoonpanoa käsittelevän teoksen jälkeen merkittävää tutkimuksia ei juuri ole ilmestynyt, vaikka 1980-luvulla saatiin viimein julkaistua luolasta 4 löydetty, läheisesti Sotakääröön liittyvät sotatekstifragmentit. Niinpä Brian Schultzin teos *Conquering the*

World: The War Scroll (1QM) Reconsidered on hyvin tervetullut. Schultz itse tosin on sitä mieltä, että Sotakääröä koskevassa keskustelussa on syyttä sivuutettu kaksi huomionarvoista tutkijaa, joista toinen on julkaissut Daviesin jälkeen. Jakob Lichtin 1960-luvulla ja David Flusserin 1980-luvulla tekemien tutkimusten vähäiseen huomioarvoon on tosin varsin käytännöllinen syy: ne ovat pitkään olleet saatavilla ainoastaan hepreankielisinä. Myös Rony Yshain, yhden Sotakääröä viime vuosina tarkastelleen tutkijan, tuotoksista on nykyhepreaa taitamattomalle lukijalle tarjolla vain muutama lyhyt englanninkielinen tiivistelmä. Paljon Israelissa oleskelleen Schultzin teoksen yhdeksi ansioksi onkin laskettava, että hän esittelee suurelta, englantia taitavalle yleisölle paitsi omia myös hepreankielisen sotakäärötutkimuksen tuloksia.

Schultz asettaa omalle tutkimukselleen kaksi tehtävää. Hänen tarkoituksenaan on ensinnäkin tutkia Sotakääröä sen nykyisessä muodossa ja toiseksi tarkastella sitä luolista 4 ja II löydetyn sotatekstimateriaalin valossa. Viimeksi mainittu on erityisen kiinnostava teema, koska kaiken sotatekstimateriaalin huomioon ottavaa tutkimusta ei ennen Schultzia ole tehty. Systemaattista sotatekstien vertailua on ehtinyt jo kaivata esimerkiksi Jean Duhaime kirjassaan *The War Texts: 1QM and Related Manuscripts* (London: T & T Clark 2004). ”Tuoreen” sotatekstimateriaalin olikin alun perin tarkoitus olla Schultzin tutkimuksen pääasia, mutta lopulta ensimmäinen näkökulma sai enemmän tilaa. Kuten tunnettua, tutkimusprosessin kuluessa tutkijan näkemys tutkimuskohteestaan saattaa muuttua merkittävästi. Schultzin kohdalla tämä toteutui siten, että hän alkoi nähdä Sotakäärön palstojen 1 ja 2 välillä paljon enemmän yhteyksiä kuin edeltäjänsä. Näiden havaintojen myötä hän päätyi lopulta siirtämään tutkimuksensa painopistettä.

Vaikka Schultz käsittelee Sotakäärön tekstiä paikoin hyvin pik-

kutarkasti, hän ei kuitenkaan esitä omaa rekonstruktioaan tai käännöstään joitakin esimerkkeinä käytettyjä kohtia lukuun ottamatta. Sotakäärön osalta hän käyttää pohjatekstinä Jean Duhaimen laatimaa editiota, joka on ilmestynyt James H. Charlesworthin toimittamassa teoksessa *The Dead Sea Scrolls: Hebrew Aramaic and Greek Texts with English Translations* (Tübingen: Mohr 1994–2006). Kyseisessä editiossa rekonstruktio on jätetty minimiin, eikä Schultzkaan niihin juuri tartu. Hän ei myöskään esitä omaa editiotaan luolan 4. sotatekstifragmenteista, sillä Yshai on hänen mielestään jo tehnyt tämän riittävällä tarkkuudella. Schultzin kirja ei siis ole varsinaisesti kannanotto tekstikriittisiin tai materiaalliseen rekonstruktioon liittyviin kysymyksiin. Valitettavasti Yshain väitöskirjaa ei ole julkaistu missään kansainvälisessä sarjassa, mikä tekee siinä esitetyn rekonstruktion arvioimisen mahdottomaksi. Siksi luolan 4. tekstien tarkasta rekonstruktioista kiinnostuneiden on toistaiseksi edelleen tyydyttävää odottamaan Göttingenissä tekeillä olevaa materiaalista rekonstruktioita.

Koska Schultzin tavoitteena on tarkastella Sotakääröä nimenomaan meille säilyneessä muodossa, hän ei myöskään ole erityisen innokas ottamaan kantaa siihen, millaisia redaktiotasoja teksti mahdollisesti sisältää. Toisaalta hän ei halua kieltää redaktion mahdollisuutta ja tuntuu osin pitävän sitä jopa todennäköisenä. Redaktiotasoja merkittävämpanä asiana Schultz kuitenkin pitää esimerkiksi tekstin merkitysyksikköjä (”sense divisions” / ”unit delimitations”), jotka erotetaan toisistaan esimerkiksi jättämällä rivi vaillinaiseksi, tai hyppäämällä yksi rivi yli. Näiden erotinmerkkien avulla on mahdollista päätellä, millaisina kokonaisuuksina teksti haluttiin ymmärtää. Kiinnostavaa on, että merkitysyksikköihin jako ei kaikissa Sotakäärön paralleeliteksteissä ole samanlainen, vaikka niitä olisikin pidetty saman kirjurin kopioimina.

Tämän Schultz katsoo osoittavan, että merkitysrykköihin jako oli todella tarkoituksellista.

Schultzin näkemys siitä, että Sotakäärön ensimmäinen ja toinen palsta ovat avaimia koko tekstin ja vieläpä muunkin sotatekstimateriaalin ymmärtämiselle käy ilmi jo kirjan sisällysluettelosta: sekä ensimmäisen että toisen palstan käsittelyyn on omistettu kokonainen luku, kun taas palstat 3–19 käsitellään kaikki saman yläotsikon alla. Ensimmäisen ja toisen palstan osalta Schultzin käänteentekevin väite on, että nämä kaksi palstaa kuuluvat yhteen. Hän esittää kolme perustetta, miksi ensi lukemalta varsin hankalasti yhteen sovitettavat palstat ovat toisiaan täydentäviä. Ensimmäisen palstalla 1 kuvataan pitkän konfliktin alkua, kun taas palsta 2 olettaa taustakseen aiemman sodan vaiheen. Toiseksi palstan 2 lista vihollisista on täydellinen vain, jos oletetaan, että palstalla 1 mainitut viholliset on jo tuhottu. Kolmanneksi jo Miikan kirjan profetia (5:4–7) olettaa kaksivaiheisen sodan. Schultzin teoksen luvuissa kolme ja neljä muodostettu teoria kaksivaiheisesta sodasta on hänen tutkimuksensa kantava ajatus. Hän pyrkiinkin liittämään kaiken sotatekstimateriaalin joko ensimmäiseen (sota Kittimiä vastaan) tai toiseen (sota joukko-osastoja vastaan) sodan vaiheeseen. Siksi lukijan kannalta luvut kolme ja neljä ovat erityisen huomionarvoisia.

Luvuissa viisi ja seitsemän Schultz käsittelee sotakäärön palstoja 3–19 ja muuta sotatekstimateriaalia kaksivaiheisen sodan teorian valossa. Palstoilla 15–19 on useita yhteyksiä palstan 1. tekstiin. Schultz päättelee niiden kuvaavan sodan ensimmäistä vaihetta. Kuitenkin palstojen 15–19 ja 1 taustalla on kaksi erilaista traditiota: palsta 1 pohjautuu Danielin kirjan 11. ja Miikan kirjan 5. lukuun, kun taas palstojen 15–19 taustalla vaikuttaa pikemminkin Hesekielin kirjan kuvaus sodasta Gogia vastaan (Hes. 38–39). Palstat 3–9 taas voidaan melko ongelmattomasti sijoittaa palstan 2

kuvaamaan sodan toiseen vaiheeseen. Useita hymnejä sisältävien palstojen 10–14 kohdalla tekstin sijoittamien jompaankumpaan sodan vaiheeseen mutkistuu. Yksityiskohdaisen tarkastelunsa jälkeen Schultz toteaa johtopäätöksensä, että palstojen 10–14 runko liittyy sodan toiseen vaiheeseen, mutta kokonaisuutena se on monimutkaisen muotoutumisprosessin tulos ja sen sisältö liittyy useassa kohdin sotaan Kittimiä vastaan. Luolan 4 teksteissä sodan jakaminen kahteen vaiheeseen näkyy Schultzin mielestä erityisen selvästi tekstissä 4Q491, jonka Martin Abegg on aiemmin jakanut kahtia paleografisin ja morfologisin perustein. Schultzin mukaan tämä jako sopii hyvin yhteen myös kaksivaiheisen sodan oletettavan teorian kanssa.

Schultzin sujuvasanaisen ja mielenkiintoisen teoksen lopullinen johtopäätös Sotakäärön kokoonpanosta on seuraava: palstat 1–9 jonkinlaisessa, ei välttämättä nykyisen kaltaisessa muodossaan, ovat olleet tekstin alkumuoto. Pian ajanlaskun alkua edeltäneen vuosisadan puolenvälin jälkeen tähän kokonaisuuteen on lisätty palstat 10–19. Schultzin näkemys on, että aiemmin kannustavana tekstinä toiminut Danielin kirjan 11. luku ei enää riittänyt roomalaisvalloituksen tullessa todelliseksi uhkaksi. Tarvittiin rohkeampaa ja universaalimpaa teologiaa. Hesekielin kirjan visio sodasta Gogia vastaan tarjosi mallin uuteen ajatteluun. Jumalallinen väliintulo tuli tärkeäksi ajatukseksi. Siksi liturgiaa ja rukousta piti lisätä Sotakäärön tekstiin. Lukujen 10–19 lisääminen myötä Sotakääröstä siis kehittyi eräänlainen uudistettu painos, jonka tehtävänä oli osoittaa, miten suhtautua sotaan roomalaisia vastaan.

HANNA VANONEN
TEOL. MAIST., HELSINKI

DOROTHEA WENDEBOURG
Essen zum Gedächtnis: Das Gedächtnisbefehl in den Abendmahlstheologien der Reformation. Tübingen: Mohr Siebeck 2009. 268 s.

Berliinin Humboldt-yliopiston kirkkohistorian professori Wendebourg tunnetaan tinkimättömänä eku-meenikkona ja reformaation teologian specialistina, jonka sivalluksista suomalaisetkin ovat saaneet osansa. Hän on niitä valitettavan harvoja saksalaisia nykyteologeja, joiden kirjoituksissa kunnianhimoinen systemaattis-teologinen kysymyksenasettelu yhdistyy historialliseen tarkkuuteen ja kirkkaaseen kielelliseen ilmaisuun. Saksassa hän esiintyy usein luterilaisuuden virallisen opin ylimpänä vartijana.

Wendebourgin kirja käsittelee ehtoollisteologian yhtä aspektia, muistamista, reformaation alkuvaiheessa Lutherilla, Karlstadtilla, Zwinglillä, Oekolampadiuksella ja Melanchthonilla. Reformaation ehtoollisopeista on aivan viime vuosina löytynyt hämmästyttävän paljon uusia asioita, kuten Wolfgang Simenin (*Luthers Messopfertheologie*), Georg Hunsingerin (*The Eucharist and Ecumenism*) ja Jari Jolkosen (*Uskon ja rakkauden sakramentti*) monografiat ovat osoittaneet. Wendebourg itse on viime vuosina kirjoittanut kriittisesti eukaristisen rukouksen historiasta ja asemasta luterilaisuudessa. Uusi kirja ei silti oikeastaan liity tähän keskusteluun.

Lyhyessä myöhäiskeskiajan johdanto-osassaan Wendebourg näyttää havainnollisesti, kuinka ehtoollisen muistoluonne ei katolisessa perinteessä asetu reaaliapresenssin vaihtoehdoksi, vaan tukee sitä muodostaen sillon ainutkertaisen uhrin ja nykyhetkessä toteutuvan läsnäolon välille. Joillakin skolastikoilla esiintyy jopa *memoria in gustu*, tuo maistamisen ja muistamisen välinen ja nykypäivänäkin paljon keskusteltu ”madeleine-efekti” reaaliapresenssin kokemussidonnaisena ilmentymänä.